

ARCHÍVNY VÝSKUM STAVEBNÉHO VÝVOJA FARSKÉHO KOSTOLA VŠETKÝCH SVÄTÝCH V HUMENNOM¹

Mária KALETOVÁ – Anton LIŠKA

Abstract: *Archival research of the constructional development of the parish church of all saints in Humenné.* The Roman Catholic parish church of All Saints in Humenné (former monastery church of the Virgin Mary Order of smaller brothers - Franciscans) is one of the oldest monastery church buildings in the Prešov region. According to available literature, the Franciscans began its construction in the mid-14th, respectively. in the 15th century, making the building one of the oldest Franciscan churches in Slovakia. Despite its inseparable heritage values and historical significance beyond the regional context, both contemporary and past historiography paid minimal attention to this Gothic sacral monument. The present study attempts to illustrate the imaginary black hole in the research of the subject, it describes the constructional-historical development of the former Franciscan church in Humenné from its construction to the present. In addition to archival sources, older and contemporary literature, map and visual materials, the knowledge gained during field research was used in the study.

Key words: Franciscans. Humenné. All Saints Church. Construction development.

Výstavba kláštorného komplexu v Humennom je spätá s Rehoľou menších bratov (lat. *Ordo fratrum minorum*), všeobecne nazývaných františkáni. Išlo o observantskú vetvu pôvodnej rehole sv. Františka z Assisi, ktorej prívrženci začali na územie Uhorska, vrátane dnešného Slovenska, prenikať z Chorvátska a Dalmácie v druhej polovici 14. storočia.² V r. 1447 si observanti v Uhorsku vytvorili samostatnú provinciu, ktorá od r. 1523 niesla názov Provincia Najsvätejšieho Spasiteľa (lat. *Provincia Hungariae S. Salvatoris*). Uhorských členov rehole na základe názvu ich provincie ľudovo nazývali salvatoriáni.³

Presný dátum príchodu salvatoriánov do Humenného známy nie je. Zakladanie kláštorov v Uhorsku bolo v sledovanom období spojené s iniciatívou miestnej šľachty a samotné založenie kláštora predstavovalo dlhodobý proces spojený s udele-

- 1 Štúdia vznikla ako podklad pre pamiatkové výskumy – Architektonicko-historický výskum (Mgr. Michaela Haviarová, PhD., Mgr. art. Tomáš Haviar) a Archeologický výskum (PhDr. Ivana Strakošová) pamiatkového objektu Kostol (r. k. Všetkých svätých) národnej kultúrnej pamiatky Kláštor františkánov v Humennom, zapísanej v Ústrednom zozname pamiatkového fondu, v registri nehnuteľných kultúrnych pamiatok, pod číslom 110/1-2.
- 2 ZEMENE, R. Marián. Vývojové tendencie františkánskej rehoľnej rodiny od stredoveku do súčasnosti. In Rastislav KOŽIAK – Vincent MÚCSKA (eds.). *Rehole a kláštory v stredoveku*. Banská Bystrica – Bratislava: Vydavateľstvo Chronos, 2002, s. 176.
- 3 LENČIŠ, Štefan. *Drugetovci a ich vzťah ku katolíckej cirkvi*. Ružomberok: TF KU v Ružomberku, 2009, s. 77.

ním majetkov kláštora – fundáciou, ktorú nariaďovali aj uhorské svetské i cirkevné zákonné ustanovenia. Bez zaopatrenia sakrálnej stavby majetkami nebolo možné takýto objekt vysvätiť. K objektu františkánskeho kláštorného komplexu v Humennom sa však takáto fundačná listina nedochovala.⁴

Najstaršia doposiaľ známa písomná zmienka, hovoriaca o františkánoch v Humennom, pochádza až z konca 15. storočia. Ide o listinu datovanú do roku 1488, prostredníctvom ktorej vtedajší uhorský kráľ Matej Korvín oznámil Leleskému konventu, že Mikuláš z Lúčky a Bernard Horkay v mene svojej zomrelej matky prehlásili, že veľkú debnu so svojimi písomnosťami, týkajúcimi sa dedín v Užhorodskej, ale aj iných župách Uhorska, zverili za účelom bezpečného uloženia do rúk minoritov sv. Františka v kláštore Najsvätejšej Panny Márie v Humennom.⁵ Z uvedeného vyplýva, že členovia františkánskej rehole prišli do tohto mesta pred rokom 1488, pričom v roku 1488 tam boli už dobre adaptovaní. Podľa Štefana Lenčiša možno na základe citovanej listiny ich príchod datovať od prelomu 14. a 15. storočia, nakoľko stavba kostola a kláštora si v sledovanom období vyžadovala značný čas.⁶ S daným názorom možno jednoznačne súhlasiť. Členovia Rehole menších bratov – františkáni prišli do Humenného na pozvanie miestnej magnátskej rodiny Drugeth.⁷

Stavebno-historický vývoj kostola v stredoveku (do r. 1529)

Exaktne datovať začiatok a koniec výstavby kostola nie je možné, nakoľko sa nám o tom nedochovala žiadna písomná správa. Na základe architektonických znakov a vyššie citovanej dobovej listiny z r. 1488 kladú historici, architekti a pamiatkari výstavbu predmetného sakrálneho objektu do druhej polovice 14., resp. prvej polovice 15. storočia. Archívne dokumenty, uložené v Archíve Pamiatkového úradu SR v Bratislave,⁸ Súpis pamiatok na Slovensku I.,⁹ Štefan Lenčiš,¹⁰ Stanislav Stolárik,¹¹ Emil Konček a Júlia Mantičová¹² datujú výstavbu celého kláštorného komplexu, vrá-

4 DŽUGAN, Adrián. *Rehoľné komunity na Humenskom panstve do konca 18. storočia*. (Diplo-mová práca). Prešov: IH FF PU v Prešove, 2011, s. 21-22.

5 DŽUGAN, Adrián. *Františkáni v Humennom do konca 18. storočia*. In Marek CHOVA-NEC (ed.). *7. študentská vedecká konferencia*. Prešov: PU v Prešov, 2012, s. 255.

6 LENČIŠ, Štefan. *Drugetovci a ich vzťah ku katolíckej cirkvi*. Ružomberok: TF KU v Ružomberku, 2009, s. 78.

7 STOLÁRIK, Stanislav. *Humenské kolégium a traja košickí mučeníci*. Humenné: Miestny od-bor Matice slovenskej v Humennom, 1995, s. 19.

8 Archív Pamiatkového úradu SR Bratislava (ďalej APÚ BA), fond Výskumné správy a me-todické materiály (ďalej T), sign. 268. *Humenné, zoznam I.*, s. 5; APÚ BA, T, sign. 581/1. *Humenné, nečíslované*.

9 GÜNTHEROVÁ, Alžbeta (ed.). *Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok prvý, A – J*. Bratislava: Obzor, 1967, s. 469.

10 LENČIŠ, Štefan. *Drugetovci a ich vzťah ku katolíckej cirkvi*. Ružomberok: TF KU v Ružom-berku, 2009, s. 79.

11 STOLÁRIK, Stanislav. *Humenské kolégium a traja košickí mučeníci*. Humenné: Miestny od-bor Matice slovenskej v Humennom, 1995, s. 20.

12 Archív Krajského pamiatkového úradu Prešov, (ďalej AKPÚ PO), fond Evidenčné listy národných kultúrnych pamiatok (ďalej EL NKP). *Humenné, kostol katolícky*, s. 1.

tane kostola, od prelomu 14. a 15. storočia, Miroslav Kropilák, Štefan Pison, ¹³ Peter Süle st., Peter Süle ml., ¹⁴ Ferdinand Uličný, ¹⁵ Bibiana Pomfyová, ¹⁶ Magdaléna Kvasnicová, ¹⁷ Miloslava Bodnárová a Ivana Strakošová ¹⁸ zase do 15. storočia. Historické schematizmy Košického biskupstva z rokov 1915, ¹⁹ 1938 ²⁰ a 1943, ²¹ časopis Adalékok Zemplén vármegye történetéhez, ²² Samuel Borovszky, ²³ Jakab Rupp, ²⁴ Naďa Kirinovičová, ²⁵ Juraj Guzej ²⁶ a Jozef Francúz ²⁷ datujú výstavbu kostola do 14. storočia a Belo Polla ²⁸ do prvej polovice 15. storočia.

Podľa Václava Mencla, ktorý v roku 1930 realizoval základný výskum objektu, kostol nebol vybudovaný naraz, ale počas troch etáp. V prvej etape, ktorú datoval do druhej polovice 14. storočia, bola podľa jeho názoru vybudovaná loď kostola od víťazného oblúka po emporu. Následne, na prelome 15. a 16. storočia (v rozmedzí rokov 1490 – 1510) dobudovali františkáni svätyňu a bočnú (južnú) kaplnku.

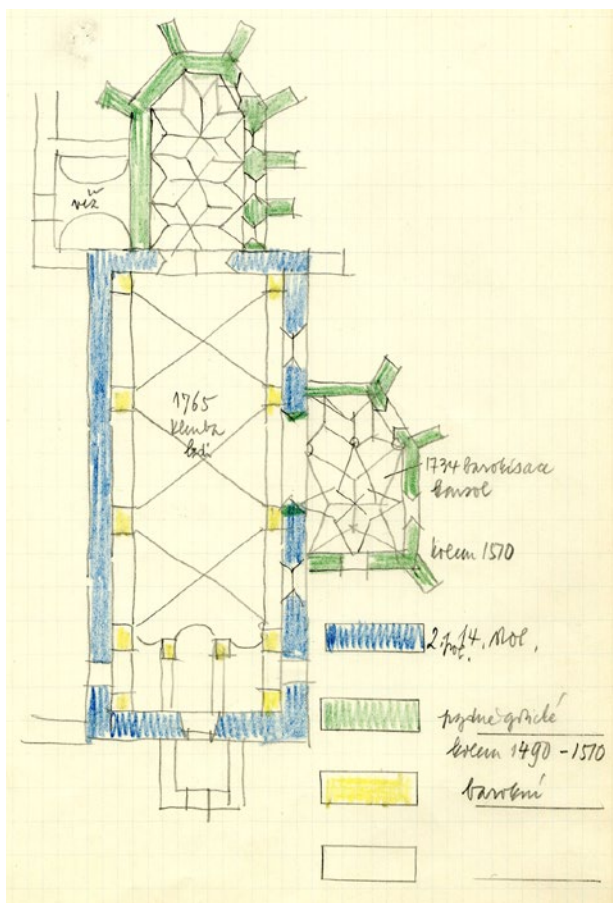
-
- 13 KROPILÁK, Miroslav – PISON, Štefan (eds.). *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*. 1. časť. Bratislava: Veda, 1977, s. 472.
 - 14 SÜLE, Peter – ŠÜLE, Peter (eds.). *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo PS-LINE, 2005, s. 691.
 - 15 ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce: Zemplínska spoločnosť, 2001, s. 180.
 - 16 POMFYOVÁ, Bibiana (ed.). *Stredoveký kostol. Historické a funkčné premeny architektúry*. 1. zväzok. Bratislava: Ústav dejín umenia SAV a FO ART, s. r. o., 2005, s. 310.
 - 17 KVASNICOVÁ, Magdaléna. Architektúra novovekých františkánskych kláštorov na Slovensku v 17. a 18. storočí. In Magdaléna Kvasnicová – Marek Šeregi (eds). *Architektúra kláštorov a rehoľných domov na Slovensku. Dejiny a pamiatková ochrana*. Bratislava: Spektrum STU, 2018, s. 199.
 - 18 FEDIČ, Vasiľ a kol. *Dejiny Humenného*. Humenné: Redos, 2002, s. 48 a 379.
 - 19 *Schematismus cleri dioecesis Cassoviensis ad annum Jesu Christi 1915*. Cassoviae, 1915, s. 131.
 - 20 *Schematismus venerabilis cleri dioeceseos Cassoviensis anno reparaatae salutis 1938*. Cassoviae, 1938, s. 128.
 - 21 *Schematismus venerabilis cleri administrationum apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Satmariensis in Slovachia anno reparaatae salutis 1943*. Prešov, 1943, s. 109.
 - 22 APÚBA, T. sign. 4604. Humenné. Údaje k dejinám mesta Humenné vybrané z časopisu Adalékok Zemplén vármegye történetéhez od archivára Zemplínskej župy Dr. Tibora Mecznera z r. 1933. Preložila Inž. arch. Katarína Chudomelková r. 1962. *Strojopis*, 1962, s. 55.
 - 23 BOROVSZKY, Samuel. *Magyarország vármegyéi és városai. Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely r.t. város*. Budapest: Apollo Irodalmi és Nyomdai Rt., 1908, s. 52.
 - 24 RUPP, Jakab. *Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre vagyis a nevezetes város, helységek, s azokban létezett egyházi intézetek, püspökmegyék szerint rendezve*. Budapest: A magyar tudományos akadémia Könyvkiadó hivatala, 1876, s. 267.
 - 25 KIRINOVICHOVÁ, Naďa. Františkáni-observanti a ich stavby na území Slovenska v 15. storočí. In *Monument revue*. Bratislava: Pamiatkový úrad SR, roč. 1, 2012, č. 2, s. 4.
 - 26 GUZEJ, Juraj. *Humenné a okolie*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1972, s. 118.
 - 27 GUZEJ, Juraj – FRANCÚZ, Jozef. *Humenné*. Humenné: Mestský úrad v Humennom, 1993, s. 50.
 - 28 POLLA, Belo. Z najstarších dejín Humenného. In Marta Antalová et. al. *Pamätnica gymnázia v Humennom (1945 – 1970)*. Humenné: Riaditeľstvo školy a ZRPŠ v Humennom, 1970, s. 35.

Až v tretej etape, datovanej do 18. storočia, bola podľa Václava Mencla dobudovaná západná časť lode spolu s emporou.²⁹

Výstavbu kostola v dvoch etapách pre zmenu predpokladá Blanka Kovačovičová, ktorá na objekte realizovala v roku 1954, podobne ako Václav Mencl, základný výskum. Podľa jej názoru bola loď spolu so svätyňou vybudovaná v druhej polovici 14. storočia, bočnú kaplnku pristavali k južnej časti objektu v prvej polovici 16. storočia.³⁰

Kým datovanie začiatku a konca prvej stavebnej etapy výstavby františkánskeho kostola nateraz ostáva otáznou, jeho situovanie v rámci mesta v čase výstavby známe je. Františkáni postavili svoj kostol na severozápadnom okraji mesta, teda mimo hlavného námestia, resp. pôvodného centra, tak, ako to bolo u žobravých reholí v sledovanom období zvykom.³¹ Po dobudovaní ho zasvätili Panně Márii.³²

Podľa Štefana Lenčíša bol v r. 1460 pre tunajší františkánsky kostol uliaty gotický zvon.³³ Svoju tézu opiera o článok Gyulu Dudása, publikovaný v roku 1912 v časopise *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez*, v ktorom sa spomenutý autor zmieňuje o tom, že s láskavým dovolením tamojšieho správcu humenskej farnosti Augustína Szurkaya sa mu

Obr. 1. Slohová analýza františkánskeho kostola v Humennom podľa Václava Mencla.
Zdroj: APÚ BA, Z, sign. 3675. Humenné, františkánsky klášter – výskum Václava Mencla z r. 1930, s. 1.

29 APÚ BA, fond Zbierka základných výskumov (ďalej Z), sign. 3675. Humenné, františkánsky klášter – výskum Václava Mencla z r. 1930, s. 1.

30 APÚ BA, Z, sign. 1347. Humenné – základný výskum Blanky Kovačovičovej z r. 1954, s. 1.

31 STOLÁRIK, Stanislav. *Humenské kolégium a traja košickí mučeníci*. Humenné: Miestny odbor Matice slovenskej v Humennom, 1995, s. 19.

32 APÚ BA, T, sign. 4604. Humenné. Údaje k dejinám mesta Humenné vybrané z časopisu *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez* od archivára Zemplínskej župy Dr. Tibora Mecznera z r. 1933. Preložila Inž. arch. Katarína Chudomelková r. 1962. *Strojopis*, 1962, s. 55.

33 LENČIŠ, Štefan. *Drugetovci a ich vzťah ku katolíckej cirkvi*. Ružomberok: TF KU v Ružomberku, 2009, s. 78.

podarilo dostať sa veže františkánskeho kostola, v ktorej v tom čase viseli tri zvony. Dva z nich boli uliate v 18. storočí, prostredný zvon pochádzal zo začiatku druhej polovice 15. storočia. Podľa autora článku išlo o nádherný gotický zvon, ktorého súčasťou bol reliéf znázorňujúci Pannu Máriu a nápisová páska s latinským textom nasledujúceho znenia: Sancta Maria et omne Sancti Patroni ecclesiae homonnensi interedent pro nobis 1460 (Svätá Mária a všetci svätí patróni humenského kostola orodujte za nás 1460).³⁴ Podľa nášho názoru sa však tento zvon dostal do veže františkánskeho kostola až po požiari, ktorý vypukol v meste Humenné dňa 10. mája 1787. Predmetný požiar zasiahol oba tamojšie rímskokatolícke kostoly – farský aj františkánsky. Z listu Alexandra Szirmaya, ktorý dňa 13. mája 1787 adresoval súdnej stolici Zemplínskej župy, sa o. i. dozvedáme, že kým farský kostol, situovaný v strede mesta, plamene požiaru zničili úplne, na budove františkánskeho kostola sa toto nešťastie prejavilo v podobe zničenia všetkých jeho drevených konštrukcií a roztavenia všetkých zvonov visiacych v jeho veži (...et campanae quoque in ejusdem claustralis ecclesiae turri habitae liquefactae sunt).³⁵ Z uvedeného vyplýva, že požiar z 10. mája 1787 zničil všetky zvony, situované vo františkánskom kostole. Čo sa stalo so zvonmi farského kostola dokument neuvádza. Podľa nášho názoru, vychádzajúc z vyššie uvedených skutočností, gotický zvon z roku 1460 nebol pôvodne situovaný vo františkánskom (ak by bol jeho súčasťou, roztavil by sa), ale vo farskom kostole a do veže františkánskeho kostola sa dostal až po požiari z roku 1787 a jeho následnej obnove, realizovanej v 90. rokoch 18. storočia.

Ďalší záznam, hovoriaci o stavebnom vývoji kostola v stredoveku, pochádza až z konca 20. rokov 16. storočia. V danom období, presnejšie v roku 1529, napadli mesto Humenné nemecké vojská pod velením kapitána Jána Katzianera (Cocianusa).³⁶ Vojaci počas svojho ťaženia o. i. podpálili tunajší františkánsky kláštor s kostolom, pričom založený požiar obe budovy úplne zničil.³⁷ V dôsledku spomenutej udalosti františkáni Humenné niekedy po roku 1531 opustili a obe svoje schátrané budovy (kláštor i kostol) nechali napospas osudu.³⁸

Stavebno-historický vývoj kostola v novoveku (do roku 1900)

Obnoviť budovy františkánskeho kláštora (kostol a kláštor), poškodené požiarom z roku 1529, sa podľa väčšiny autorov zaoberajúcich sa ich stavebným vývojom podarilo až na začiatku 17. storočia, keď sa vrátili späť do rúk katolíckej cirkvi. V ro-

34 APÚ BA, T, sign. 4604. Humenné. Údaje k dejinám mesta Humenné vybrané z časopisu *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez* od archivára Zemplínskej župy Dr. Tibora Mecznera z r. 1933. Preložila Inž. arch. Katarína Chudomelková r. 1962. *Strojopis*, 1962, s. 55.

35 Štátny archív Prešov – Nižná Šebastová (ďalej ŠA PO-NŠ), fond Drugeth Humenné (ďalej DH), inv. č. 336/11, 13. máj 1787. *Copia relationis et opinionis Alexandri Szirmay quoad incendiu et ecclesias Hommonenses, nečíslované*.

36 LENČIŠ, Štefan. *Drugetovci a ich vzťah ku katolíckej cirkvi*. Ružomberok: TF KU v Ružomberku, 2009, s. 79.

37 KIRINOVICHOVÁ, Naďa. Františkáni-observanti a ich stavby na území Slovenska v 15. storočí. In *Monument revue*. Bratislava: Pamiatkový úrad SR, roč. 1, 2012, č. 2, s. 4.

38 STOLÁRIK, Stanislav. *Humenské kolégium a traja košickí mučeníci*. Humenné: Miestny odbor Matice slovenskej v Humennom, 1995, s. 20.

koch 1560 – 1613 miestny františkánsky kostol totiž spravovali protestanti.³⁹ Výnimku v tomto smere tvorí Blanka Kovačovičová, ktorá v podkladoch pre pripravovaný Súpis pamiatok na Slovensku z roku 1964 uvádza, že františkáni v prvej tretine 16. storočia, tesne po požiari v roku 1529, zaklenuli svätyňu kostola neskorogotickou sieťovou klenbou so štíhlými rebrami a svorníkmi.⁴⁰

Vyššie spomenutá obnova františkánskeho kostola s kláštorom, datovaná do začiatku 17. storočia, bola realizovaná v spojitosti s iným než františkánskym rádom, a síce rehoľným rádom Spoločnosti Ježišovej (lat. *Societas Jesu*), ľudovo nazývanými jezuiti. Príslušníkov spomenutého rádu pozval do Humenného v súvislosti s rekatalizačnými snahami a zriadením vyššej strednej školy – kolégia, v roku 1612 miestny magnát Juraj III. Drugeth. Jednou z podmienok, ktoré mu pre uvoľnenie učiteľov z radov jezuitských rehoľníkov pre potreby miestneho kolégia určil generálny predstaviteľ rehole páter Claudio Aquavivo, bolo poskytnutie vhodných budov pre ich ubytovanie, vrátane vlastného sakrálneho objektu – kaplnky alebo kostola.⁴¹ Z vyššie uvedeného dôvodu dal Juraj III. Drugeth v rokoch 1615 – 1616 za veľké finančné náklady opraviť schátraný kláštorňý komplex františkánov v Humennom, susediaci s parcelami, na ktorých sa nachádzalo jeho rodinné sídlo. Na jar 1616 boli realizované dokončovacie práce – omietnutie kostola a kláštora haseným vápnom a zastrešenie striech kláštora pomocou drevených dosák a šindľovej krytiny. Kostol spolu s kláštorom dal po ich obnove v roku 1616 do správy jezuitom. Spolu s oboma budovami im podaroval aj záhradu (ovocný sad), susediaci s kláštorňým komplexom, aby v ňom mohli pestovať plody pre každodenný život.⁴² V jezuitskej správe ostali pôvodné františkánske majetky do r. 1619, keď mesto napadli povstalecké vojská Gabriela Bethlena, ktoré jezuitov z Humenného vyhнали a kláštorňý komplex obsadili a využívali pre svoje potreby. Po potlačení povstania prešiel humenský kláštor s kostolom v rozmedzí rokov 1629 – 1632 opätovne obnovou. Po tejto obnove ich do správy dostali znovu jezuiti, ktorí v Humennom pôsobili nepretržite v rokoch 1632 – 1643.⁴³

Podľa Súpisu pamiatok na Slovensku I.,⁴⁴ viacerých archívnych dokumentov, uložených v Archíve Pamiatkového úradu SR v Bratislave,⁴⁵ Emila Končeka, Júlie Mantičovej,⁴⁶ Stanislava Stolárika,⁴⁷ Adriána Džugana,⁴⁸ Miroslava Kropiláka a Štefana

39 APÚ BA, T, sign. 4604. *Humenné. Údaje k dejinám mesta Humenné vybrané z časopisu Adalékok Zemlén vármegye történetéhez od archivára Zemlínskej župy Dr. Tibora Mecznera z r. 1933. Preložila Inž. arch. Katarína Chudomelková r. 1962. Strojopis, 1962, s. 56.*

40 APÚ BA, T, sign. 268. *Humenné, zoznam I., s. 6.*

41 LENČIŠ, Štefan. *Drugetovci a ich vzťah ku katolíckej cirkvi*. Ružomberok: TF KU v Ružomberku, 2009, s. 91.

42 GUZEJ, Juraj. *Humenné a okolie*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1972, s. 53-54.

43 FEDIČ, Vasiľ. *Dejiny Humenného*. Humenné: Redos, 2002, s. 59.

44 GÜNTHEROVÁ, Alžbeta (ed.). *Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok prvý, A – J*. Bratislava: Obzor, 1967, s. 469.

45 APÚ BA, T, sign. 268. *Humenné, zoznam I., s. 5*; APÚ BA, T, sign. 581/1. *Humenné, nečíslované*.

46 AKPÚ PO, fond EL NKP. *Humenné, kostol katolícky*, s. 1.

47 STOLÁRIK, Stanislav. *Humenské kolégium a traja košíckí mučeníci*. Humenné: Miestny odbor Matice slovenskej v Humennom, 1995, s. 20.

48 DŽUGAN, Adrián. *Františkáni v Humennom do konca 18. storočia*. In Marek CHOVA-NEC (ed). *7. študentská vedecká konferencia*. Prešov: PU v Prešove, 2012, s. 263.

Pisoňa⁴⁹ bola na konci tohto obdobia, presnejšie v roku 1642, ku kostolu pristavaná bočná (južná) kaplnka. Toto tvrdenie je však podľa nášho názoru mylné, vychádzajúce zo zlej interpretácie dejinných udalostí. Je pravdou, že v roku 1642 bola v areáli kláštora františkánov v Humennom vybudovaná kaplnka, avšak nešlo o bočnú (južnú) kaplnku kostola, ale o samostatne stojaci sakrálny objekt, nachádzajúci sa 30 krokov od hlavného vchodu do kostola. Kaplnku zasvätenú Panne Márii Loretánskej (Kráľovnej anjelov) nechali vybudovať miestni magnáti z rodiny Drugeth. Kaplnka sa za krátky čas stala známym mariánskym pútnickým miestom jágerskej diecézy. V roku 1686 sa spomína ako jedno zo 14 pútnických miest jágerskej diecézy so zázračným obrazom, resp. sochou (v Humennom išlo o zázračnú sochu). Písomne je predmetná kaplnka poslednýkrát spomínaná v roku 1795. V danom roku bola zasvätená Najsvätejšiemu Spasiteľovi.⁵⁰ Existenciu tejto kaplnky potvrdzuje i pôdorys areálu františkánskeho kláštora v Humennom, vyhotovený dňa 19. februára 1791, na ktorom je vyznačená v areáli kláštorného komplexu, juhozápadne od hlavného vstupu do kostola. V sledovanom období tvorila kaplnka Loretánskej Panny Márie súčasť tamojšieho špitála.⁵¹

V roku 1643, po tom, ako Ján X. Drugeth v roku 1640 preložil jezuitské kolégium z Humenného do Užhorodu, jezuiti definitívne opustili mesto a budovy kláštorného komplexu ostali vyprázdnené. Dňa 9. augusta 1651 Juraj IV. Drugeth adresoval provinciálovi františkánskej rehole v Uhorsku list, v ktorom ho žiadal, aby sa františkáni opätovne vrátili do Humenného a prevzali do správy svoj kláštor s kostolom. Príchodu rehoľníkov do mesta predchádzala komplexná obnova budov, ktorá prebiehala v rokoch 1651 – 1663. Pravdepodobne po ukončení tejto obnovy dostal františkánsky kostol nové zasvätenie – jeho novým patrónom sa stal sv. Ján Kapistranský. Dňa 4. októbra 1672 bol kláštor spolu s kostolom vyrabovaný (znesvätenie liturgických predmetov použitím na profánne účely) a v roku 1676 vypálený povstaleckými vojskami Imricha Tökölyho. Dňa 1. februára 1688, počas zasadania Kapituly miestnej františkánskej provincie v Skalici, došlo k opätovnej zmene zasvätenia františkánskeho kostola v Humennom, pričom jeho novým patrónom sa stal sv. Bonifác.⁵² Z roku 1692 sa dochovala správa o stave tunajšieho františkánskeho kláštora, ktorú vyhotovil gvardián Leonard Ondrejko. Podľa tejto správy sa kostol v sledovanom období nachádzal v dobrom stave. Dobrý stav kostola bol podľa gvardiána jednak výsledkom svedomitej starostlivosti tunajších mníchov, jednak výsledkom stabilnej finančnej podpory zo strany miestnej patrónky – Márie Drugethovej, rod. Esterházy, vdovy po Jurajovi IV. Drugethovi, vďaka ktorej bolo

49 KROPILÁK, Miroslav – PISOŇ, Štefan (eds.). *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*. 1. časť. Bratislava: Veda, 1977, s. 472.

50 LENČIŠ, Štefan. *Drugetovci a ich vzťah ku katolíckej cirkvi*. Ružomberok: TF KU v Ružomberku, 2009, s. 81.

51 ŠA PO-NŠ, DH, inv. č. 336/13, 19. február 1791. *Generalriss des Homonnauer Franciscaner verwüsten Klosters*.

52 LENČIŠ, Štefan. *Drugetovci a ich vzťah ku katolíckej cirkvi*. Ružomberok: TF KU v Ružomberku, 2009, s. 81-82.

možné do kostola zakúpiť nový veľký oltár, opraviť poškodený organ a vykonať veľa ďalších drobných opráv objektu.⁵³

Komplexnou obnovou však kostol prešiel až v rozmedzí rokov 1720 – 1735.⁵⁴ Súčasťou predmetnej obnovy bola podľa Václava Mencla aj barokizácia konzol v bočnej (južnej) kaplnke kostola, ktorá prebehla v roku 1734. Dosvedčovať to má nápis v kartuši nad pásom, situovaný v hornej časti severnej steny kaplnky nad víťazným oblúkom.⁵⁵ V súčasnosti tento nápis v kaplnke viditeľný nie je. V južnom múre kaplnky, západne od neogotického kamenného oltára sv. Kríža, sa však dochovala čierna mramorová nápisová doska s dvoma erbmi v jej spodnej časti (vľavo erb rodu Vandernath, vpravo erb rodu Zichy) a epigrafickým nápisom s chronogramom nasledujúceho znenia:

aptaDVoeXstrVXIItCoMItIssa teresIazIChI
 PVreeXVotIVoLoCazeLoMotaDVobVs:
 VnVspatronVsnepoMVCVsCreVItab VnDa
 seD feLIXaLIVsMartIIrqVIVE ICtVsabense.
 ClrCltereXtInCtVsMInVs aVt(eM): CCC.
 bonIfaCIVs anno
 enpatethoCCE a(n)no aXXIV. qVIntI Die
 Mensls

Predmetný epigrafický nápis hovorí o tom, že grófka Terézia Zichy, zbožne a horlivo milujúca patróna sv. Ján Nepomuckého a sv. Bonifáca, dala v bočnej (južnej) kaplnke františkánskeho kostola umiestniť relikvie oboch spomenutých svätcov. Chronogram, zakomponovaný v predmetnom nápise, ukrýva dva roky – 1735 a 1736. Podľa informácií publikovaných v diele Anton Szirmaya *Notitia topographica, politica incltyti comitatus Zempleniensis*, boli ako prvé uložené v predmetnej kaplnke, v tom čase zasvätenej sv. Antonovi, relikvie sv. Bonifáca. Stalo sa tak dňa 14. júla 1735, bezprostredne po ukončení komplexnej obnovy kostola. Relikvie sv. Bonifáca, ktoré v roku 1677 daroval grófovi Žigmundovi Drugethovi pápež Inocent XI., dala grófka Terézia Zichy, vdova po grófovi Gothardovi Vandernathovi, preniesť do kostolnej kaplnky sv. Antona z rodinnej kaplnky, nachádzajúcej sa v humenskom kaštieli. Po prenesení boli relikvie svätca uložené do kryštálovej schránky situovanej na novom kamennom oltári, ktorý dala špeciálne pre túto príležitosť grófka Zichy vyhotoviť. Schránku s relikviami pred prípadnými zlodejmi ochraňo-

Obr. 2. Mramorová nápisová doska s dvoma erbmi a epigrafickým nápisom s chronogramom.
 Zdroj: foto A. Liška

53 DŽUGAN, Adrián. *Rehoľné komunity na Humenskom panstve do konca 18. storočia*. (Diplovová práca). Prešov: IH FF PU v Prešove, 2011, s. 25.

54 GÜNTHEROVÁ, Alžbeta (ed.). *Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok prvý, A – J*. Bratislava: Obzor, 1967, s. 469.

55 APÚ BA, Z, sign. 3675. *Humenné, františkánsky klášter – výskum Václava Mencla z r. 1930, nečíslované*.

vala železná mriežka.⁵⁶ Presun týchto relikvií sa konal za účasti veľkého počtu príslušníkov magnátskych a šľachtických rodov, nižšej šľachty a mnohých veriacich.⁵⁷ Relikvie druhého zo spomínaných svätcov dala Terézia Zichy umiestniť do bočného oltára, situovaného v kaplnke sv. Antona a zasväteného sv. Jánovi Nepomuckému, v roku 1736.

Z publikácie Urbana Fridricha *Historia seu compendiosa descriptio Provinciae Hungariae ordinis minorum S. P. Francisci. Pars secunda. De conventibus, & residentiis*, vydané v roku 1759 v Košiciach, sa dozvedáme, že v polovici 18. storočia sa v kláštornej kostole humenských františkánov nachádzalo celkovo sedem oltárov. Hlavný oltár bol zasvätený sv. Bonifácovi mučeníkovi. Druhý oltár, situovaný na pravej strane, bol zasvätený sv. Františkovi, tretí oltár, umiestnený na ľavej strane, niesol patrocínium Zvestovania Panny Márie, štvrtý oltár, ktorý mal podobu dreveného obrazu znázorňujúceho Panu Máriu Škapuliarsku, bol situovaný vedľa oltára sv. Františka. Kde boli umiestnené a koho patrocínium niesli zvyšné tri oltáre autor neuvádza. Naproti tomu sa však zmieňuje o tom, že v bočnej (južnej) kaplnke, zasvätenej sv. Antonovi, boli v sledovanom období umiestnené relikvie troch svätcov – sv. Jána Nepomuckého, sv. Bonifáca a sv. Antona. Urban Fridrich vo svojom diele ďalej uvádza, že tak kostol, ako aj všetky oltáre v ňom umiestnené, boli v polovici 18. storočia posvätené. V polovici 18. storočia sa v ňom nachádzali dve krypty. Prvá z nich bola situovaná vo svätyni, za hlavným oltárom, a pochovaných v nej bolo približne 40 františkánskych mníchov. Druhá krypta sa nachádzala pod bočnou (južnou) kaplnkou sv. Antona. Pochované v nej boli viaceré osoby, z ktorých najvýznamnejší boli gróf František Barkóczi so svojou manželkou, grófkou Zuzanou, rodina Petthö a Pavol Okolicsányi s manželkou Júliou, rod. Szentiványi.⁵⁸

Ďalšia stavebná úprava kostola je datovaná do roku 1765. Hovorí o tom o. i. aj letopočet, ktorý je vyrytý v klenáku vstupného portálu lode, datujúci zmeny týkajúce sa jej zaklenutia a vybudovania organovej emporie v jej západnej časti.⁵⁹ Finančné náklady spojené s predmetnou obnovou uhradil gróf Štefan Csáky spoločne s grófom Henrichom Vandernathom.⁶⁰ Či bola loď kostola zaklenutá aj pred týmto rokom z dochovaných archívnych prameňov a dostupnej odbornej literatúry známe nie je. Predmetnej otázke sa doposiaľ venoval jediný autor – Jaroslav Bureš, ktorý vo svojej nepublikovanej kandidátskej dizertačnej práci *Středověké stavby sloven-*

56 SZIRMAY, Anton. *Notitia topographica, politica inclity comitatus Zempleniensis*. Budae: Typis regiae Universitatis Pestanae, 1803, s. 358.

57 FRIDRICH, Urban. *Historia seu compendiosa descriptio Provinciae Hungariae ordinis minorum S. P. Francisci. Pars secunda. De conventibus, & residentiis*. Cassoviae: Typis Academicis Societatis Jesu, 1759, s. 88.

58 FRIDRICH, Urban. *Historia seu compendiosa descriptio Provinciae Hungariae ordinis minorum S. P. Francisci. Pars secunda. De conventibus, & residentiis*. Cassoviae: Typis Academicis Societatis Jesu, 1759, s. 88-89.

59 GÜNTHEROVÁ, Alžbeta (ed.). *Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok prvý, A – J*. Bratislava: Obzor, 1967, s. 469.

60 *Schematismus venerabilis cleri administrationum apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Satmariensis in Slovachia anno reparatae salutis 1943*. Prešov, 1943, s. 109.

Obr. 3. Františkánsky kostol s kláštorm v Humennom na historickej mape I. vojenského mapovania (1782 – 1784).

Zdroj: <https://mapire.eulen/map/europe-18century-firstsurvey/>; repro. A. Liška

ských mendikantů: Příspěvek k charakteristice slovenské gotiky z r. 1965 pripustil i tú možnosť, žeby loď františkánskeho kostola bola zaklenutá aj pred rokom 1765.⁶¹

Na historickej mape I. vojenského mapovania, realizovaného v rokoch 1782 – 1784, je objekt františkánskeho kostola zakreslený na západnom okraji mesta, približne v jeho strede, západne od miestneho potoka a juhozápadne od areálu tamojšieho kaštieľa. Kostol bol súčasťou kláštorného areálu, ktorý bol po celom obvode ohradený múrom. Zo severnej strany bol ku kostolu pristavaný kláštor s pôdorysom v tvare písmena U. V areáli kláštorného komplexu sa okrem kostola a kláštora v sledovanom období nachádzali aj ďalšie dve budovy, situované západne, resp. severozápadne od budovy kostola.

Dňa 10. mája 1787 vypukol v meste Humenné ničivý požiar, v dôsledku ktorého bolo poškodených a zničených viacero budov, medzi inými i františkánsky kostol s kláštorm. Z listu Alexandra Szirmaya, ktorý dňa 13. mája 1787 adresoval súdnej stolici Zemplínskej župy, sa o. i. dozvedáme, že na budove františkánskeho kostola sa toto nešťastie prejavilo v podobe zničenia všetkých jeho drevených konštrukcií a roztavenia všetkých zvonov visiacich v jeho veži. Nakoľko farský kostol bol v dôsledku požiaru úplne zničený, Alexander Szirmay navrhoval, aby sa všetok nepoškodený mobiliár z jeho interiéru preniesol do františkánskeho kostola. Fran-

61 POMFYOVÁ, Bibiana. Stredoveká architektúra žobravých reholí na Slovensku – stav výskumu a problémové okruhy. In Magdaléna KVASNICOVÁ – Marek ŠEREGI (eds). *Architektúra kláštorov a rehoľných domov na Slovensku. Dejiny a pamiatková ochrana*. Bratislava: Spektrum STU, 2018, s. 117.

tiškánsky kostol, ktorý oheň poškodil v menšej miere ako farský, mal po obnove slúžiť miestnemu farskému spoločenstvu. Budovu kláštora pre zmenu navrhoval adaptovať na faru a školu.⁶² Na základe požiadavky Alexandra Szirmaya vyslala súdna stolica Zemplínskej župy do Humenného dňa 22. septembra 1787 stoličného úradníka Pavla Messárosa spolu s murárskym majstrom Jurajom, ktorý mal in situ vyhodnotiť stavebno-technický stav oboch rímskokatolíckych kostolov. Zo záznamu, vyhotoveného a podpísaného oboma vyslancami župy v ten istý deň sa dozvedáme, že kým farský kotol sa nachádzal v dezolátnom stave, murované konštrukcie (múry a klenby) františkánskeho kostola boli v poriadku.⁶³ Situácia okolo obnovy humenských rímskokatolíckych kostolov sa definitívne vyriešila počas zasadnutia Uhorskej miestodržiteľskej rady, konanej dňa 30. septembra 1788. Na spomenutom zasadnutí bolo prijaté rozhodnutie, že bývalý františkánsky kostol bude adaptovaný na farský.⁶⁴ S opravou farského kostola sa začalo ešte v ten istý rok a trvala nepretržite až do roku 1797.⁶⁵ Projekt prestavby areálu františkánskeho kláštora v súvislosti s adaptáciou budovy kláštora na faru a cirkevnú školu a budovy kostola na farský kostol, bol však vyhotovený až vo februári 1791. Podľa projektu mal byť kostol upravený do barokovej podoby, pričom hmota stavby a jej dispozícia mali ostať nedotknuté. Baroková úprava sa mala prejavíť predovšetkým v exteriéri – na fasáde západného štítového priečelia kostola a zastrešení a štukovej výzdobe fasád veže. Súčasťou obnovy kostola malo byť i osadenie vežových hodín v priestore pod profilovanou terčíkovou podstrešnou rímsou veže⁶⁶ a obnova striech a krovov kostola.⁶⁷ Zásadnejšie stavebné úpravy sa v tejto etape realizovali najmä vo veži kostola, ktorá bola požiarom najviac poškodená. Financovanie predmetnej obnovy františkánskeho kostola sa dialo predovšetkým v réžii jeho svetských patrónov – grófov Štefana Csákyho a Imricha Vandernatha. Prvý menovaný poskytol v roku 1794 na rekonštrukčné práce kláštorného komplexu tisícky tehál, klincov, dosák a iného stavebného materiálu, a tiež sumu 2 256 zlatých a 33 grajciarov. V roku 1796 opätovne prispel na obnovu stavebným materiálom a čiastkou 1 652 zlatých a 43 grajciarov. Gróf Imrich Vandernath venoval v rozmedzí rokov 1795 – 1796 na opravu budov františkánskeho kláštora a kostola sumu vo výške 2 421 zlatých.⁶⁸

Dobová rytina františkánskeho kláštora s kostolom z druhej polovice 19. storočia, resp. ich kolorované pohľadnice z roku 1899 dosvedčujú, že projekt z roku 1791, pokiaľ ide o exteriér kostola, bol takmer úplne realizovaný. Rozdiely medzi projektom a rytinou, resp. kolorovanými pohľadnicami sú badateľné predovšetkým

62 ŠA PO-NŠ, DH, inv. č. 336/11, 13. máj 1787. *Copia relationis et opinionis Alexandri Szirmay quoad incendium et ecclesias Hommonenses, nečíslované.*

63 ŠA PO-NŠ, DH, inv. č. 336/11, 22. september 1787. *Testimonium murarios magistri de statu ecclessias, nečíslované.*

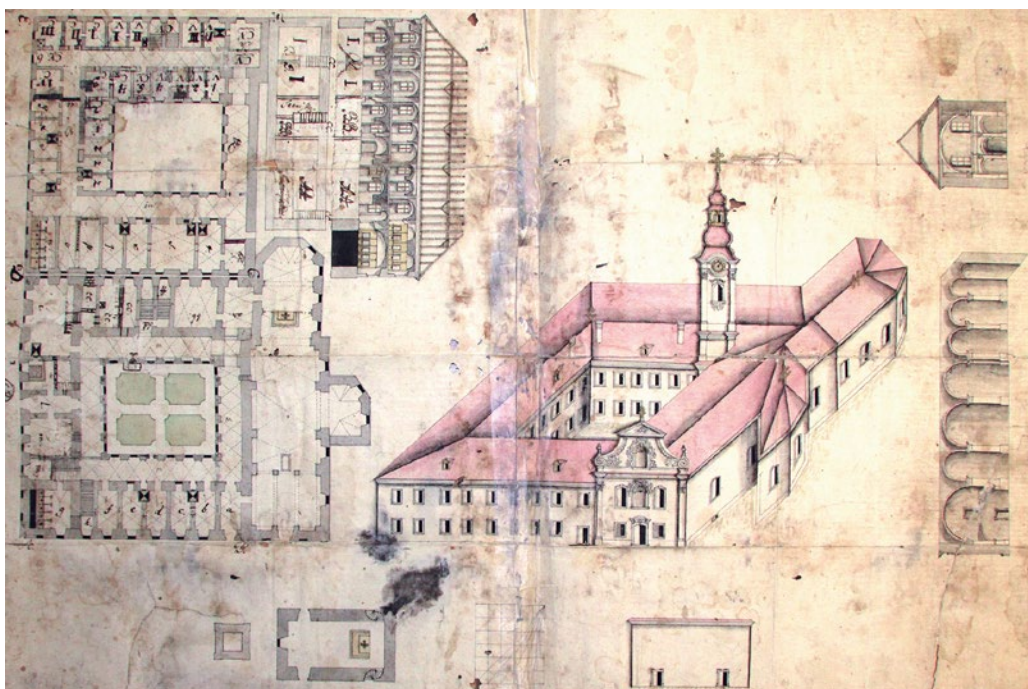
64 ŠA PO-NŠ, DH, inv. č. 336/11, 30. september 1788. *Copia intimati consilii Locumtenentiali quad Homonnenses ecclessias, et claustrum, nečíslované.*

65 FEDIČ, Vasiľ a kol. *Dejiny Humenného*. Humenné: Redos, 2002, s. 112.

66 ŠA PO-NŠ, DH, inv. č. 336/13, 19. február 1791. *Delineatio specialis claustrum franciscanorum Homonnensis in parochiam et ludirectoratum convertendi.*

67 FEDIČ, Vasiľ a kol. *Dejiny Humenného*. Humenné: Redos, 2002, s. 112.

68 FEDIČ, Vasiľ a kol. *Dejiny Humenného*. Humenné: Redos, 2002, s. 112.

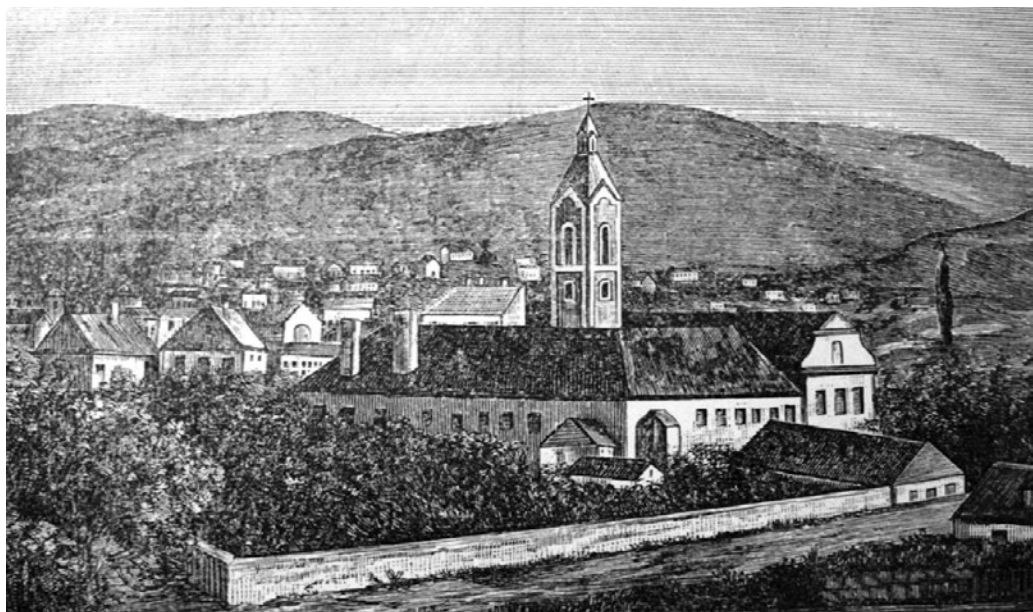
Obr. 4. Projekt barokovej prestavby františkánskeho kostola s kláštorom z 19. 2. 1791.

Zdroj: ŠA PO-NŠ, f. DH, inv. č. 336/13, 19. 2. 1791. *Delineatio specialis claustris franciscanorum...*, repro A. Liška

na kostolnej veži. Na projekte je veža františkánskeho kostola zastrešená dvojstupňovou cibulovou strechou s baňou, na rytine a pohľadniciach je zastrešená dvojstupňovou ihlanovou strechou s baňou. Projekt počíta s osadením vežových hodín pod terčíkovou podstrešnou rímsou veže, na rytine a kolorovaných pohľadniciach však vežové hodiny absentujú. Odlišné je tiež členenie a štuková výzdoba fasád, ako aj situovanie otvorov vo veži. Pokiaľ ide o vežové hodiny, je pravdepodobné, že ich osadenie na veži v rámci obnovy z konca 18. storočia realizované nebolo. Pokiaľ ide o zastrešenie veže a úpravu jej fasády, dochované písomné pramene, odborná literatúra a nápisy s datovaniami, nachádzajúcimi sa v podstrešní kostola a na parapete empory (v súčasnosti zastretý výmaľbou), takéto úpravy na objekte v priebehu 19. storočia nespomínajú. Na druhej strane, typ zastrešenia a úprava fasády veže kostola, typické v tomto prostredí pre poslednú tretinu 19. storočia, s najväčšou pravdepodobnosťou poukazujú na fakt, že ku stavebným úpravám veže predsa len v priebehu 2. polovice 19. storočia dôjsť mohlo.

Prvá stavebná úprava františkánskeho kostola po jeho komplexnej obnove z konca 18. storočia prebehla v roku 1816. Podľa Súpisu pamiatok na Slovensku I. išlo o bežné opravné práce realizované v interiéri objektu.⁶⁹ Z toho istého roku sa nám dochoval i koncept kanonickej vizitácie farnosti Humenné, vypracovaný miestnym správcom

69 GÜNTHEROVÁ, Alžbeta (ed.). *Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok prvý, A – J*. Bratislava: Obzor, 1967, s. 469.

Obr. 5. Dobová rytina s vyobrazením veže, strechy a západného štítového priečelia františkánskeho kostola v Humennom z druhej polovice 19. storočia.

Zdroj: FEDIČ, Vasil' a kol. *Dejiny Humenného*. Humenné: Redos, 2002, s. 58; repro A. Liška

farnosti Michalom Baldovszkym dňa 25. júla, z ktorého sa dozvedáme, že po ničivom požiari, ktorý zasiahol mesto Humenné v roku 1787, bol na farské účely adaptovaný bývalý kostol františkánov. Kto a kedy tento kostol dal postaviť autor konceptu vizitácie určiť nevedel. Pred požiarom bol zasvätený sv. Bonifácovi mučeníkovi, po jeho adaptácii na farský získal patrocínium Všetkých svätých. Kostol bol situovaný mimo mesta. Jeho loď bola dlhá 40 krokov a široká 18 krokov. Kapacitne postačoval potrebám miestnej farnosti. Z jednej strany ho obkolesoval ohradný múr, z druhej strany budova kláštora. Vybudovaný bol z pevného materiálu. Súčasťou kostola bola v roku 1816 i krypta, situovaná pod bočnou (južnou) kaplnkou sv. Kríža, v ktorej bolo pochovaných okolo 60 osôb. V interiéri kostola sa nachádzalo šesť oltárov, chór s organom a relikvie sv. Bonifáca, sv. Jána Nepomuckého a sv. Kríža. Okrem oltárov zdobilo interiér kostola aj viacero obrazov namaľovaných na plátne a zarámovaných v drevených rámoch. Išlo o obrazy svätcov (sv. Ján Nepomucký, sv. Jozef, sv. Bonifác, sv. Júlia), Panny Márie (Panna Mária Škapuliarska, Panna Mária Loretánska), a tiež obrazy zachytávajúce výjavy zo života Ježiša Krista (ukladanie Ježišovho tela do hrobu, Ježišovo Zmŕtvychvstanie). Súčasťou chrámového interiéru bol aj veľký a malý krucifix a procesiový kríž. Veža kostola bola v roku 1816 zastrešená šindľovou krytinou namaľovanou na červeno a viseli v nej tri zvony. Prvý zo zvonov vážil šesť centnárov a bol zasvätený Všetkým svätým, druhý zvon vážil tri centnára a tretí zvon jeden centnár. Všetky tri zvony posvätil jágerský biskup Karol Esterházy.⁷⁰

70 Arcibiskupský archív v Košiciach (ďalej AACass), fond Kanonické vizitácie (ďalej KV), inv. č. 251, 25. júl 1816. *Responsa ad puncta sancti visitationis canonicae parochialis ecclesiae oppidi Homonna de anno 1816*, nečíslované.

Obr. 6. Františkánsky kostol s kláštorm v Humennom na historickej mape II. vojenského mapovania (1825).

Zdroj: <https://mapire.eu/en/map/europe-19century-secondsurvey/>; repro A. Liška

Na historickej mape II. vojenského mapovania, realizovaného v Humennom v roku 1825, je objekt františkánskeho kostola zakreslený na západnom okraji mesta, približne v jeho strede, západne od miestneho potoka a juhozápadne od areálu tamojšieho kaštieľa. Kostol bol v roku 1825 súčasťou kláštorného areálu, ktorý po celej obnove ohradzoval múr.

V roku 1833 bola realizovaná bližšie nešpecifikovaná úprava veže kostola, o čom svedčí nápis s datovaním na východnej stene V. NP veže. Nápis je tmavočervený a má nasledovné znenie: SIIN AK. 1833.⁷¹

Na historickej katastrálnej mape mesta Humenné, vyhotovenej v roku 1867, je objekt františkánskeho kostola situovaný na severozápadnom okraji mesta, západne od miestneho potoka a juhozápadne od areálu tamojšieho kaštieľa, na parcele č. 1515. Ku svätyni bola v jej severovýchodnej časti pristavaná veža. Kostol bol i naďalej súčasťou kláštorného areálu, ktorý bol po celom obvode ohradený múrom. Zo severnej strany bol ku kostolu pristavaný kláštor s pôdorysom v tvare písmena U. V areáli kláštorného komplexu sa okrem kostola a kláštora v sledovanom období nachádzali aj ďalšie dve budovy, situované východne, resp. severozápadne od kostola a kaplnka, resp. kríž, situovaná západne od vstupu do kostola.⁷²

71 Datovanie a nápis na východnej stene piateho nadzemného podlažia veže kostola.

72 Ústredný archív geodézie a kartografie Bratislava (ďalej ÚAGK BA), fond Pôvodný katastrálny operát (ďalej PKO), sign. Ze 121. *Historická katastrálna mapa mesta Humenné z r. 1867.*

Obr. 7. Františkánsky kostol s kláštorm v Humennom na historickej katastrálnej mape (1867).

Zdroj: ÚAGK BA, f. PKO, sign. Ze 121, r. 1867; repro A. Liška

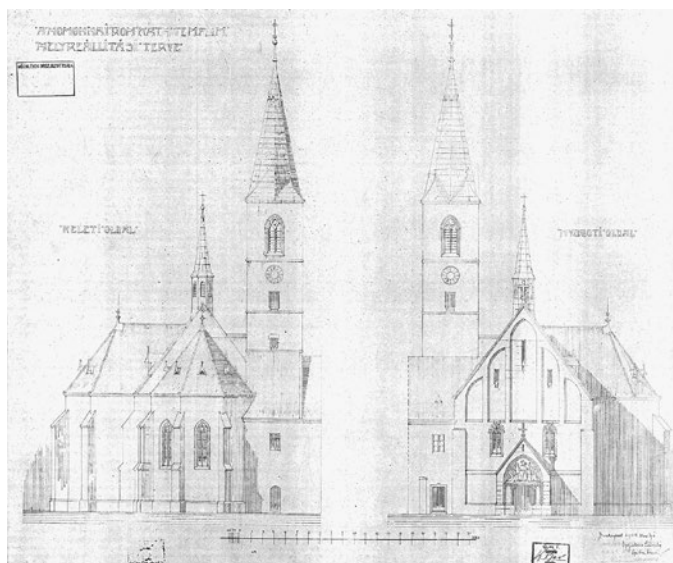
Ako už bolo vyššie spomenuté, na základe porovnaní projektu prestavby kláštora a kostola z roku 1791, rytiny, zachytávajúcej obe budovy v druhej polovici 19. storočia a kolorovaných pohľadníc kostola z roku 1899, možno predpokladať, že v druhej polovici 19. storočia došlo ku prestavbe krovu veže kostola a úprave jej fasád. Túto hypotézu opierame o dve základné skutočnosti. Prvou je fakt, že projekt sa s rytinou a pohľadnicami v tomto smere nezhodujú. Druhou je skutočnosť, že výzdoba fasády a typ zastrešenia kostolnej veže, zachytený na rytine z druhej polovice 19. storočia a kolorovaných pohľadniciach z roku 1899, sa v prostrední humenského regiónu vyskytuje až od druhej polovice 19. storočia.

Stavebno-historický vývoj kostola v 20. storočí (do roku 2000)

Začiatok 20. storočia so sebou priniesol poslednú veľkú obnovu františkánskeho kostola, ktorá určila jeho súčasný architektonický výraz. Spomenutá obnova vychádzala z projektu prestavby kostola, vyhotoveného v Budapešti v novembri 1905 maďarským architektom Lászlóm Gyalusom. Projekt počítal s adaptáciou interiéru aj exteriéru kostola do neogotického slohového výrazu, rešpektujúc jeho existujúcu dispozíciu. Súčasťou projektu bolo i nové zastrešenie kostola, vrátane výstavby nových krovov nad loďou, svätyňou, bočnou (južnou) kaplnkou a vežou objektu a výstavby sanktusníka nad loďou, vybudovanie schodiska na emporu v juhozápadnom rohu lode, osadenie balustrády vo svätyni, úprava empory, inštalácia vežových hodín, úprava štítu západného vstupného priečelia na spôsob štítov zo 14. storočia, vybudovanie západnej predsieni s trojuholníkovým štítom zdobeným plastikou Krista sediaceho

na tróne a z oboch strán obkoleseného postavou klačiaceho anjela, úprava operákov a exteriérových vstupov do krýpt kostola a obnova fasád, dverných a okenných otvorov, vrátane výplní.⁷³

Z dochovaných písomných prameňov a pohľadníc zo začiatku 20. storočia vieme s určitou povedať, že až na pár detailov (úprava empory, plastická výzdoba štítu západnej predsiene) bol projekt vykonaný tak, ako bol navrhnutý. Komplexná obnova podľa vyššie spomenutého projektu Lászla Gyalusa bola realizovaná v priebehu rokov 1906 – 1911. Súčasťou obnovy bolo i osadenie vežových hodín, vyrobených v továrni Jánosa Müllera v Budapešti v roku 1907,⁷⁴ osadenie dlažby z liateho terazza a inštalácia súčasného neogotického mobiliára v podobe drevených lavíc, kovového lustra, kamennej kazateľnice, bočných kamenných oltárov, zasvätených Panne Márii Karmelskej, sv. Jánovi Nepomuckému a sv. Krížu a hlavného dreveného oltára s postavami uhorských svätcov vzdávajúcich hold Panne

Obr. 8. Projekt Lászla Gyalusa na neogotickú prestavbu kostola z novembra 1905 – pohľad západný a východný.

Zdroj: AKPÚ PO, HPP. Humenné, r. k. kostol Všetkých svätých – projekt Lászla Gyalusa na prestavbu kostola; repro A. Liška

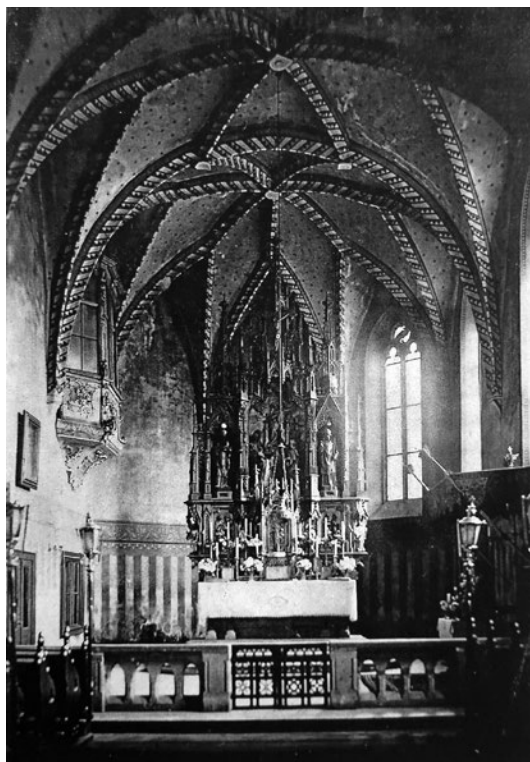

Obr. 9. Projekt Lászla Gyalusa na neogotickú prestavbu kostola z novembra 1905 – pohľad južný.

Zdroj: AKPÚ PO, HPP. Humenné, r. k. kostol Všetkých svätých – projekt Lászla Gyalusa na prestavbu kostola; repro A. Liška

73 AKPÚ PO, fond Historické projekty a plány (ďalej HPP). Humenné, r. k. kostol Všetkých svätých – projekt prestavby kostola z novembra 1905.

74 FEDIČ, Vasil' a kol. *Dejiny Humenného*. Humenné: Redos, 2002, s. 153.

Obr. 10. Kolorovaná pohľadnica západného priečelia františkánskeho kostola v Humennom po obnove exteriéru na začiatku 20. storočia (po obnove 1906 – 1911).

Zdroj: Mierová ulica, Rímskokatolícky kostol Všetkých svätých. In *Dobové pohľadnice. Homonna 1317 – 2017 Humenné. Humenné: Slovenská numizmatická spoločnosť pri SAV – pobočka Humenné, 2017, nečíslované.*

Obr. 11. Svätýňa a hlavný neogotický oltár františkánskeho kostola v Humennom na historickej fotografii zo začiatku 20. storočia (po obnove 1906 – 1911).

Zdroj: Titulná strana *Kroniky farnosti Humenné* od r. 1992; repro A. Liška

Márii osadeného na kamennej menze. Podľa informácií dostupných na internetovej stránke r. k. farnosti Všetkých svätých v Humennom, je autorom hlavného oltára tunajšieho františkánskeho kostola rakúsky sochár Jozef Rifesser Altbauer. Vyhotovil ho mal v roku 1900 vo svojej dielni, nachádzajúcej sa v talianskom mestečku St. Ulrich v nemecky hovoriacej časti južného Tirolska. Bočné oltáre a kazateľnica boli podľa citovaného zdroja taktiež vyrobené v roku 1900 v Tirolsku.⁷⁵ Po ukončení komplexnej obnovy bol kostol v roku 1911 slávnostne posvätený.⁷⁶

V roku 1916 bola na kostole vďaka finančnej podpore tunajšieho patróna, grófa Ladislava Csákyho, opravená strecha. O rok neskôr (1917) boli z veže kostola zrekvi-

75 História – farnosť. In *Rímskokatolícka farnosť Všetkých svätých v Humennom*. [on-line]. [cit. 2019-03-15]. Dostupné na internete: <<http://humenne.rimkat.sk/historia-farnosť>>.

76 *Schematismus venerabilis cleri administrationum apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Salmariensis in Slovachia anno reparatae salutis 1943*. Prešov, 1943, s. 109.

rované pre vojenské účely všetky tri zvony. Nové zvony pribudli do veže opäťovne až v roku 1923 a 1926.⁷⁷ Zvony z roku 1923 mali priemer 89 a 105 cm, zvon z roku 1926 dosahoval priemer 42 cm. Všetky tri zvony boli uliate na Ukrajine, vo zvonolejárskej dielni Františka Egry de Bakta, nachádzajúcej sa v obci Malý Hejivec. Okrem bohatej florálnej a figurálnej výzdoby boli ich účasťou aj nápisy. Na najväčšom zvone, uliatom v roku 1923, sa nachádzal nasledujúci nápis:

ANTECESSOR OBIIT IN BELLO A. 1917
ME SUSCITAVIT GRATIA FIDELIUM
PER FRANCISCUM EGRY DE BAKTA IN GEJÖCZ A. 1923⁷⁸
Prostredný zvon, uliaty v r. 1923, zdobil nasledujúci text:
ÖNTÖTTE EGRY FERENCZ KISGEJÖCZÖN 1923⁷⁹
IN HONOREM OO.S.S. EX COLLECTIS FIDELIUM
FECIT ME FRANCISCUS EGRY DE BAKTA IN GEJÖCZ⁸⁰
Tretí, najmenší zvon, uliaty v r. 1926, niesol na sebe nápis:
ÖNTÖTTE EGRY FERENCZ KISGEJÖCZÖN. 1926.
IN HONOREM
B. M. V. DE MONTECARMELO FIDELIS⁸¹

Krátko pred inštaláciou nových zvonov do veže kostola bol v roku 1921 vďaka milodarom veriacich opravený tunajší organ. V priebehu roka 1926 prešli vďaka finančnej podpore patróna opäťovne obnovou strechy objektu.⁸² V poradí druhou komplexnou obnovou, realizovanou v priebehu prvej polovice 20. storočia, prešiel františkánsky kostol v Humennom počas druhej svetovej vojny – v roku 1940. Obnova sa v tomto prípade týkala výlučne interiéru. Vďaka milodarom miestnych veriacich bola v kostole v danom roku zavedená električka, elektrifikoval sa organ,⁸³ objekt bol obielený a opatrený figurálnymi nástennými maľbami chýrnych akademických maliarov.⁸⁴ Z dnes už neviditeľného latinského nápisu (asi len zatrený farbou), nachádzajúceho sa v strede parapetu emporie, sa dozvedáme, že autormi predmetných figurálnych malieb boli Mikuláš Jordán a Ján Koch.⁸⁵ Obnovený kostol bol slávnostne posvätený dňa 10. novembra 1940. Posviacku kostola za účasti miest-

77 *Schematismus venerabilis cleri administrationum apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Szmariensis in Slovachia anno reparatae salutis 1943*. Prešov, 1943, s. 109.

78 Predchodca zanikol vo vojne r. 1917. Vytvoril ma vďaka veriaciom František Egry de Bakta v Hejivci r. 1923 – preklad Mária Kaletová (ďalej MK).

79 Odľal Egry Ferencz v Malom Hejivci 1923 – preklad MK.

80 Na chválu Všetkých svätých zo zbierky veriacich vyrobil ma František Egry de Bakta v Hejivci – preklad MK.

81 Odľal Egry Ferencz v Malom Hejivci. 1926. Na slávu (česť) preblahoslavenej Panny Márie Karmelskej – preklad MK.

82 *Schematismus venerabilis cleri administrationum apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Szmariensis in Slovachia anno reparatae salutis 1943*. Prešov, 1943, s. 109.

83 *Schematismus venerabilis cleri administrationum apostolicarum Cassoviensis, Rosnaviensis et Szmariensis in Slovachia anno reparatae salutis 1943*. Prešov, 1943, s. 109.

84 FEDIČ, Vasil' a kol. *Dejiny Humenného*. Humenné: Redos, 2002, s. 380.

85 APÚ BA, Z, sign. 1347. Humenné – základný výskum Blanky Kovačovičovej z r. 1954, s. 1.

neho dekana-farára Štefana Filyu, 6 000 veriacich a vtedajšieho župana Šarišsko-zemplínskej župy Andreja Dudáša vykonal biskup Jozef Čársky.⁸⁶

Proces vyhlásenia františkánskeho kostola za národnú kultúrnu pamiatku sa začal 31. júla 1956. V daný deň informovalo vtedajšie Povereníctvo kultúry Farský úrad v Humennom o zaradení kostola medzi umelecko-historické pamiatky.⁸⁷ V tom istom roku sa začali na neogotické okná kostola osádzať vitráže, ktorých autorom bol Mikuláš Klimčák. Spomenuté vitráže vznikli v dvoch etapách – v 50. rokoch 20. storočia vitráže vo svätyni, v 60. rokoch 20. storočia vitráže v lodi, bočnej kaplnke a predsieni kostola. Ide o súbor 14 vitráží, z ktorých 11 má figurálne vzory a tri sú zdobené nápismi. Vo svätyni sa nachádzajú vitráže s vyobrazeniami Mojžiša, sv. Jána Krstiteľa, sv. Matúša evanjelistu, sv. Mareka evanjelistu, sv. Lukáša evanjelistu, sv. Jána evanjelistu, sv. Petra a sv. Pavla. V lodi sú na vitrážach vyobrazení sv. Juraj, sv. Cyril a sv. Metod. Okná bočnej (južnej) kaplnky zdobia vitráže s výjavmi znázorňujúcimi Narodenie a Vzkriesenie Ježiša Krista. V priestore nad emporou sú okná zdobené postavami troch anjelov. Okná predsieni zdobia vitráže s nasledujúcimi nápismi: DOM BOŽÍ, BRÁNA NEBIES, JA SOM CESTA, PRAVDA, ŽIVOT. Vitráže boli navrhnuté a vyrobené v duchu slovenskej moderny. Realizátorsky predmetné práce zabezpečilo Ústredí uměleckých řemesel Praha – závod Brno.⁸⁸

Začiatkom 60. rokov 20. storočia, presnejšie v rokoch 1960 – 1961, boli realizované bližšie nespécifikované úpravy v podstreší kostola. Dosvedčujú to nápisy s datovaniami 1960 H. J. a G. A. 1961, situované na štítovom múre strechy kostola medzi loďou a svätynou. O dva roky neskôr, v januári 1963, došlo ku poškodeniu víťazných oblúkov medzi loďou a svätynou a loďou a bočnou (južnou) kaplnkou. Na oboch oblúkoch boli v sledovanom čase spozorované obojstranné trhliny.⁸⁹ Dňa 24. júla toho istého roku (1963) bol zavŕšený proces vyhlasovania kostola za národnú kultúrnu pamiatku. V spomenutý deň Komisia pre školstvo a kultúru Okresného národného výboru v Humennom uznesením číslo 17/63 schválila tento objekt spolu s objektom príslušného kláštora pre zápis do štátneho zoznamu kultúrnych pamiatok.⁹⁰

V roku 1965 bola v interiéri kostola realizovaná čiastočná obnova, spočívajúca vo výmaľbe interiéru, vrátane rebier klenieb vo svätyni a bočnej (južnej) kaplnke, reštaurovaní existujúcich figurálnych nástenných malieb⁹¹ a pozlátení hlavného

86 FEDIČ, Vasiľ a kol. *Dejiny Humenného*. Humenné: Redos, 2002, s. 251-252.

87 AKPÚ PO, fond Spisová agenda ústavu (ďalej SAÚ), spis Humenné – Kláštor františkánov (ďalej spis HE – KF), nesignované. *List Povereníctva kultúry zo dňa 31. 7. 1956 adresovaný Farský úrad v Humennom*.

88 CÓNOVÁ, Ilona – GAJDOŠOVÁ, Ingrid – LACKOVÁ, Desana (eds.). *Vitráže na Slovensku*. Bratislava: PÚ SR a Vydavateľstvo SLOVART, 2006, s. 220-221.

89 AKPÚ PO, SAÚ, spis HE – KF, nesignované. *Zápisnica z komisionálneho posúdenia stavu oblúkov nad svätynou a južnou kaplnkou zo dňa 26. 1. 1963*.

90 AKPÚ PO, EL NKP. *Humenné, kostol katolícky*, s. 2.

91 AKPÚ PO, SAÚ, spis HE – KF nesignované. *Žiadosť Krajské stredisko štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Prešove (ďalej KSŠPSOP PO) zo dňa 26. 6. 1965 adresovaná Farskému úradu Humenné o zaslanie návrhov na reštaurovanie nástenných figurálnych malieb tunajšieho kostola*.

neogotického dreveného oltára.⁹² Súčasťou obnovy bolo pravdepodobne i osadenie novej kamennej dlažby v celom interiéri kostola, odstránenie balustrád zo svätyne, namaľovanie nástenného figurálneho obrazu nad víťazným oblúkom medzi loďou a svätyňou a namaľovanie stropných obrazov s náboženskou symbolikou (Baránok Boží, loď, holubica a pod.) na klenbách lode. Spomenuté maľby nie sú signované ani datované. Na dobových pohľadniciach z prvej polovice 20. storočia sa nevyskytujú, na fotografiách z roku 1965 už viditeľné sú. To isté platí aj o kamennej dlažbe. Naproti tomu balustrádu vo svätyni kostola dobové pohľadnice z prvej polovice 20. storočia zachytávajú, fotografie z roku 1965 už

Obr. 12. Juhozápadný pohľad na exteriér františkánskeho kostola v Humennom na fotografii z r. 1964.

Zdroj: APÚ BA, T, sign. 268. Humenné, zoznam I., s. 28; repro A. Liška

nie. Z vyššie uvedeného dôvodu možno predpokladať, že aj nami spomenuté úpravy, o ktorých sa nedochovali písomné záznamy, boli pravdepodobne realizované taktiež v roku 1965. Nakoľko reštaurovaním figurálnych malieb františkánskeho kostola v Humennom bol v danom roku poverený Mikuláš Klimčák (s výnimkou figurálnych malieb Mikuláša Jordána, ktoré reštauroval samotný autor), domnievame sa, že práve on je autorom i vyššie spomenutých nástenných a stropných malieb. Pri reštaurovaní nástenných malieb však neboli obnovené všetky obrazy. Reštaurátorskými úpravami prešli výlučne maľby Mikuláša Jordána. Obrazy namaľované Jánom Kochom sa v tomto období nachádzali vo veľmi zlom stave, a preto bolo rozhodnuté, že sa zachraňovať nebudú.⁹³ Kým reštaurátorské práce na nástenných figurálnych maľbách sa v sledovanom roku niesli v rézii Mikuláša Klimčáka a Mikuláša Jordána, výmaľbu stien, stropov, konzol, kartuší, svorníkov a rebier klenieb svätyne a bočnej (južnej) kaplnky, t. j. všetkých častí interiéru mimo figurálnych malieb,

92 AKPÚ PO, SAÚ, spis HE – KF, nesignované. Žiadosť Farského úradu Humenné zo dňa 15. 1. 1965 o potvrdenie KSŠPSOP PO, že zlato, ktoré prišlo z USA, bolo dovezené pre potreby hlavného oltára.

93 AKPÚ PO, SAÚ, spis HE – KF, nesignované. Odpoveď Farského úradu Humenné zo dňa 30. 6. 1965 na žiadosť KSŠPSOP PO zo dňa 26. júna 1965.

Obr. 13. (vľavo) Východná časť lode a svätyňa františkánskeho kostola v Humennom po obnove v r. 1965. Zdroj: AKPÚ PO, ZN, Humenné, Rím. kat. kláštorňý kostol Všetkých svätých, neg. č. 7758; repro A. Liška

Obr. 14. (vpravo) Západná časť lode a empóra františkánskeho kostola v Humennom po obnove v r. 1965. Zdroj: AKPÚ PO, ZN, Humenné, Rím. kat. kláštorňý kostol Všetkých svätých, neg. č. 7761; repro A. Liška

realizovala česká firma Chránová služba Červený Kostelec.⁹⁴ Pri tejto výmalbe boli pretreté všetky rušivé prvky ako drapérie, výzdoba stropov (modrá obloha so zlatými hviezdikami) a rebier svätyne a bočnej (južnej) kaplnky a pod., pričom steny, klenby, vífazané oblúky, medziklenbové pásy, prístenné piliere a konzoly boli opatrené povrchovým náterom v odtieni lomená biela, rebrá klenieb svätyne a lode a profilované rímasy prístenných pilierov povrchovým náterom v odtieni svetloružová.⁹⁵

Obnove a reštaurovaniu výmalby v interiéri kostola predchádzal zisťovací sondážny výskum, ktorý na tvári miesta vykonala v máji 1965 reštaurátorka a historička umenia Mária Mariániová. Z dochovanej výskumnej správy sa dozvedáme, že vo svätyni kostola bol v danom roku zachovaný jednotný biely náter. Taký istý

94 AKPÚ PO, SAÚ, spis HE – KF, nesignované. Správa zo sondážneho výskumu stien a klenieb františkánskeho kostola v Humennom zo dňa 28. 5. 1965.

95 AKPÚ PO, SAÚ, spis HE – KF, nesignované. Podmienky KSŠPSOP PO zo dňa 11. 11. 1962, stanovené pre úpravu interiéru kostola; AKPÚ PO, fond Zbierka negatívov (ďalej ZN). Humenné, Rím. kat. kláštorňý kostol Všetkých svätých. Interiér, neg. č. 7757 – 7772.

náter sa nachádzal aj na rebrách. Rebrá vo svätyni boli kamenné, so štukovou povrchovou úpravou. Na všetkých stenách a rebrách klenieb svätyně sa nachádzala vyrovňavajúca omietka z roku 1906. Na stenách mala omietka hrúbku 0,5 až 7 cm, na rebrách 0,5 až 2 cm. Až do vyrovňavajúcej omietky mali steny presbytéria šesť náterov, na vyrovňavajúcej omietke boli zachytené nátery tri. Južná (bočná) kaplnka mala na klenbe a stenách taktiež aplikovanú vyrovňavajúcu súvislú omietku z roku 1906. Mária Mariániová vo výskumnej správe odporúčala, aby sa pri plánovanej obnove kostola rešpektoval povrch s vyrovňavajúcou omietkou z roku 1906, nakoľko bol tento po technickej stránke plne vyhovujúci.⁹⁶

Koncom 60. rokov 20. storočia, presnejšie v roku 1969, boli realizované i práce týkajúce sa obnovy fasád kostola, v rámci ktorých boli obnovené exteriérové omietky, operáky, kamenné články a všetky architektonické prvky fasád. Súčasťou spomenutej obnovy bolo i odsadenie odtokových rúr odkvapového systému od múrov kostola z dôvodu eliminácie stekania dažďovej vody po obnovených fasádach objektu.⁹⁷

Počas 80. rokov 20. storočia boli vo františkánskom kostole v Humennom realizované iba dva menšie zásahy. V roku 1984 tu boli osadené nové drevené spovednice⁹⁸ a v roku 1986 bol opravený hodinový stroj vo veži kostola. O oprave hodinového stroja hovorí nápis s datovaním 1986 J. P., situovaný na jeho drevených dvierkach.

Viacerými obnovami prešiel františkánsky kostol v Humennom aj v priebehu 90. rokov 20. storočia. V roku 1991 bol na južnej strane exteriéru kostola, za účelom jeho odvlhčenia, vybudovaný odvetrávací kanálik.⁹⁹ V rokoch 1996 – 1997 prešiel rozsiahlejšou obnovou opätovne interiér kostola. Súčasťou obnovy bolo odstráne-

Obr. 15. Oprava krovu a strechy svätyně františkánskeho kostola v Humennom na fotografii z r. 1999. Zdroj: AKPÚ PO, f. ZN, Humenné, Rím. kat. kláštorňý kostol Všetkých svätých, neg. č. 35433-1; repro A. Liška

96 AKPÚ PO, SAÚ, spis HE – KF, nesignované. *Správa zo sondážneho výskumu stien a klenieb františkánskeho kostola v Humennom* zo dňa 28. 5. 1965.

97 AKPÚ PO, SAÚ, spis HE – KF, nesignované. *Stanovisko KSŠPSOP PO* zo dňa 3. 6. 1969 ku zámeru obnovy fasád kostola a kláštora v Humennom.

98 AKPÚ PO, SAÚ, spis HE – KF, nesignované. *Stanovisko KSŠPSOP PO* zo dňa 21. 12. 1983 ku zámeru výroby a osadenia drevených spovedníc vo františkánskom kostole v Humennom.

99 AKPÚ PO, SAÚ, spis HE – KF, nesignované. *Stanovisko Ústavu pamiatkovej starostlivosti v Prešove (ďalej ÚPS PO)* zo dňa 4. 6. 1991 ku zámeru výstavby odvetrávacieho kanálíka po celom vonkajšom obvode františkánskeho kláštora a kostola v Humennom.

nie travertínového obkladu po celom obvode stien svätyne a následná aplikácia omietok na takto obnažené murivá, výmalba interiéru bez zásahu do figurálnych malieb, oprava elektroinštalácie a výmena svietidiel.¹⁰⁰ Počas tejto obnovy došlo v septembri 1996 v dôsledku neodbornej manipulácie pri realizácii prác na obnove elektroinštalácie a osvetlenia ku poškodeniu kamenných ostení vífazného oblúku medzi loďou a bočnou (južnou) kaplnkou.¹⁰¹ Na sklonku 20. storočia, v roku 1999 a 2000 bola realizovaná obnova krovov a strešných krytín lode, svätyne a bočnej (južnej) kaplnky kostola.¹⁰² Historické krovové konštrukcie zo začiatku 20. storočia boli z dôvodu zlého stavebno-technického stavu odstránené a nahradené ich tvarovými a materiálovými kópiami. Sanktusník ostal pri tejto obnove nedotknutý. Súčasťou obnovy bolo i vybudovanie železobetónového venca nad svätyňou kostola, výmena krytiny na strechách lode, svätyne a bočnej (južnej) kaplnky a výmena odkvapového systému objektu.

Stavebno-historický vývoj kostola v 21. storočí (do súčasnosti)

Stavebné úpravy súvisiace s obnovou františkánskeho kostola v Humennom pokračovali aj v priebehu 21. storočia. Na jeho začiatku, v roku 2001, boli v interieri kostola vyspravené poškodené časti maľovky.¹⁰³ O rok neskôr boli realizované práce týkajúce sa komplexnej obnovy fasád kostola, vrátane obnovy exteriérových omietok, povrchových náterov a obloženia sokla pravouhlými kamennými blokmi. Spomenutou obnovou nadobudli fasády objektu svoj súčasný výraz. Na začiatku roka 2018 bola na západnej fasáde štítového priečelia a západnej fasáde predsieň kostola v rámci údržbových práce realizovaná sanácia poškodených častí fasádnych omietok a očistenie fasádnych náterov. Nateraz poslednou stavebnou rekonštrukciou prešiel kostol v rozmedzí mesiacov august – október 2019. Išlo o obnovu interiéru. V sledovanom období bola v objekte osadená nová veľkoformátová kamenná dlažba (travertín, mramor), zrekonštruovala sa elektroinštalácia (vrátane osvetlenia, ozvučenia, TV a kamerového systému), inštalovalo sa nové podlahové vykurovanie, sanovali sa poškodené omietkové vrstvy v soklových častiach murív, obnovila sa výmalba interiéru (mimo figurálnych malieb), na svoje pôvodné miesto (približne v strede lode) bol osadený neogotický kovový stropný luster, bol rozobratý obetný stôl a jeho neogotické kamenné prvky boli následne inštalované pod hlavný drevený neogotický oltár Všetkých svätých, t.j. na svoje pôvodné miesto. Obnovené priestory interiéru kostola počas slávnostnej odpustovej svätej omše, slúženej v priestoroch bývalého františkánskeho kostola v Humennom na sviatok Všetkých svätých (1. 11. 2019), slávnostne posvätil pomocný biskup Košickej arcidiecézy Mons. Marek Forgáč.

100 *Kronika farnosti Humenné od r. 1992*, s. 16 a 37; AKPÚ PO, SAÚ, spis HE – KF, nesignované. *Stanoviská ÚPS PO zo dňa 20. 11. 1995 a 17. 7. 1996 ku zámerom obnovy františkánskeho kláštora a kostola v Humennom*.

101 AKPÚ PO, SAÚ, spis HE – KF, nesignované. *Zápisnica z kontrolného dňa vo veci obnovy františkánskeho kláštora v Humennom, uskutočneného dňa 18. 9. 1996*.

102 FEDIČ, Vasiľ a kol. *Dejiny Humenného*. Humenné: Redos, 2002, s. 350.

103 AKPÚ PO, SAÚ, spis HE – KF, nesignované. *Stanovisko ÚPS PO zo dňa 14. 6. 2001 ku zámeru výmalby interiéru františkánskeho kostola v Humennom*.